

Narte Velikonja | Zanka

Posvečeno spominu dr. Marka Natlačena

»... Kazal je začetne znake živčne bolezni in pojavila se je pri njem jasnovidnost. Vsi njegovi predmeti v tujih rokah so imeli to lastnost da so priklicevali nanj misli onega, ki jih je takrat imel...«

Iz pisma nekega zdravnika.

1.

Nenadoma je planil pokonci in zastrmel v temo. Nič. Nič. Vsenaokoli mir. Niti koraka ni čul na ulici. A vendar. Saj je vse videl, kakor bi gledal skozi okno. In potem je bil oni nenadoma v sobi. Saj je govoril z njim, saj ga je pahnil skozi vrata in vrata zaloputnil, saj mu je oni zagrozil, saj ga je sunil, saj se mu je zarezal. Nič. Nikjer nič.

»Bi rad videl onega, ki bi mogel obdolžiti mene. Vse prej. Vas prej, celo njegovo ženo prej, če hočete, a ne mene. Niti na misel ne bo nikomur prišlo in nikomur ne more priti, da so vmes moji prsti.«

Tako mu je dejal. Saj je slišal in še sliši. Potem je tisti fant stopil naprej ter ga potrkal po čelu. »Ali vam ni vse v redu? Lahko trdi, kar hoče, pa mu nihče ne verjame, komur ni vse v redu.«

Nato se mu je zgrnil okoli glave žareč plamen in vse zavil v moten blišč.

Potokar Peter ga je nato v sanjah sunil skozi vrata in zaloputnil. Še sedaj, zbujen, se je čudil, od kod je vzel toliko poguma.

Ves potan in ves tresoč se je z očmi iskal v temi vrata.

»Ne, to je prav. Hvala Bogu, da sem sanjal. Niso bila ta. Vrata, ki sem jih videl, so bila na desni, pahnil sem ga z desnico. V sanjah!«

Vstal je in ves drgetajoč od neznanega mraza, četudi je bilo v juliju in vroče, si je obrisal ledeni pot z obraza ter stopil k vratom. Bila so prav tako zaprta kakor zvečer; stol, ki ga je bil zvečer premaknil, ko je nekaj iskal v omari, je prav tako stal pred njimi. Kdor bi hotel v sobo, bi se moral zadeti vanj.

»In vendar sem ga videl! Videl! To ni bil samo pojav, bil je on sam in pogovarjala sva se:

»Ti si ga ustrelil,« sem mu rekel, »ti, ki te je nosil na rokah! Ali se še spominjaš, kako je na tvoje besede spremenil moj predlog? Ali se še spominjaš, kako si se potem zarezal: »Vidite, pa je moja veljala in ne vaša! Čemu ste se trudili? Mene bi bili vprašali, pa bi si bili prihranili delo in jezo.«

Potokar se je spomnil, da je bilo res tako. Da je fant res imel oster, samozavesten pogovor z Oblakom. In zdaj je dejal, da ga je ustrelil.

»Počakati moramo jutra! Če je živ, potem so to bile sanje; ko je zdaj toliko tega govorjenja, se mi je pritaknilo še to. In ker so govorili, da mu nekaj grozé, se je to lahko pritaknilo.«

Nenadoma se je hotel spomniti imena. Kakor bi ga bilo nekaj udarilo po čelu. Ni se mogel spomniti. Videl je obraz, a imena, imena se ni spomnil. Kakor bi bil pretepen, se je zavlekel k oknu. Polknice so bile odprte in skozi je vela

prijetna sapa. Na grajskem pobočju je gorela plinska luč, na vrtu je slišal črička in nenadoma se je zaslišal zavijajoči glas psa volčjaka, ki je sedel ob gredi in tulil. Tulil, kakor tuli pes ob mrliču.

Ura je bila tri. Zamolklo je udarila. Štel je: najprej štiri, potem zvonko tri, nato zamolklo tri. Prisluhnil je. Sosed je imel kokoši in petelin je pel. Slišal je hripavo kukurikanje: »Kakor bi bil vasoval!« mu je šinilo na misel. Toda pletel je dalje:

»Morda je splezal skozi okno?« mu je šinilo v možgane.

Nagnil se je čez okno. Nič. Nič. Okno je bilo v prvem nadstropju in, če si hotel v sobo, si moral preplezati tudi napušč, ki je molel pred oknom.

»Nič!« si je oddahnil. »Hvala Bogu: nič! Vse je bil samo privid.«

Legel je spet, a ni mogel spati. Premetaval se je po postelji in vedno bolj so rasle sence v sobi. Tisti trenutek je šinila prek oči neka svetloba. Planil je spet pokonci, a se tako glasno zasmel, da se je žena zganila v postelji. Za trenutek se je potajil, toda žena se je prebudila in dejala:

»Ali ne moreš spati?«

»Prebudil sem se. Tako smešnih sanj še nisem imel. V Frančiškanski ulici sem čepel na vseh štirih in okoli mene je bilo zmerom več ljudi!« se je izvil s sanjami, ki jih je imel prejšnjo noč.

»Preveč praška si vzela!« se je obrnila in zavila v odejo. »Kar spi naprej!«

Potokar se je obrnil in spet mu je svetloba šinila čez obraz.

»Mesec, pa ne prašek!« je zagodrnjal, ko je ugledal skozi okno svetlo kroglo. »Rekel sem, naj mi zatemne okno, pa ga niso.«

Spomnil se je, kako ga je zvečer bolela glava... Zamizal je spet, a prav takrat je začel na vrtu zavijati pes in po cesti je zaropotal avto ter žarko razsvetil ulico. V silnem diru je zatrobil rešilni voz. Saj to je bilo običajno: rešilni voz je vozil vsako noč in trobil vsako noč. Vsako noč je slišal psa: samo nocoj je tulil, tulil in zavijal.

In še nekaj se mu je zdelo čudno: v nosu je čutil neznan duh. Duh kakor po tlečem zamašku, duh, ki ga je poznal z lova, duh, ko je nekoč streljal z revolverjem, duh po gorečem smodniku.

Valjal se je po postelji in razmišljal. Vse mogoče mu je drvelo po glavi in dobivalo čudne obrise. Ustavil se je spet pri človeku, ki ga je videl v snu, spet je videl njegov režeči se obraz, spet je zavil pes na vrtu.

V čudni motnjavi so se mu začele križati misli, ko se je izgubil v pijani dremavici. Toda zdelo se mu je, da je buden in da leži bolan v bolnišnici, ko se je nadenj sklonil oni obraz:

»Gorje, gorje, če komu poveste!«

Kakor bi bilo nekaj treščilo, je planil spet pokonci.

Drugo jutro je pozvonila mlekarica. Vse je še spalo, samo žena je bila šla k jutranji maši. Odprl ji je in počakal, da je za njo zaklenil. Toda ni bila še dva koraka na cesti, ko se je vrnila.

»Hotela sem izvedeti pri vas: ali se je res komu nekaj zgodilo? Ko sem oddajala strankam mleko, sem nekaj slišala. Dve ženski sta stali na cesti in starejša je pripovedovala mlajši, da je njen sin v bolnišnici za strežnika in da so danes ob treh pripeljali nekoga ranjenega, ki mu ne morejo pomagati. —

Preslišala sem, koga. — Našli so ga na cesti. Kaj naj bi delal ob treh na cesti? Neznani visok, mlad človek da mu je prišel nasproti. Šla da sta nekaj korakov skupaj, potem pa da je oni mlajši potegnil orožje in ga ubil. To da je videl nekdo, a nič več. Fant je naglo zbežal in ni sledu za njim.«

»Hotela je povedati,« si je dejal, »in ne izvedeti. Ali pa — ali morda ni nagonsko hotela nekaj izvedeti?«

Prvi trenutek je hotel vprašati, ali je to Oblak, pa je pogoltnil besedo.

»Česa danes ženske ne strobezljajo? Ali ne bi bil sosed spoznal morilca, če bi bilo res? Mesec je svetil in, če sta mirno govorila, je znamenje, da sta bila znana. Naj pa sam pove!« je dejal.

»Če je pa nezavesten!« je tiščala mlekarica. »Mislila sem, da že kaj veste!« Ženska se je obrnila in šla.

Potokarju pa je bilo, kakor bi mu svet plesal pred očmi. »Ta je le hotela izvedeti! Od mene!« si je dejal. »Visok je bil in mlad je bil!« je omahnil pred umivalnik. »In oni je bil tudi visok in mlad. Z Oblakom se poznata dobro.«

Prišla je žena ter ga našla, kako si prizadeva, da bi razvozlal stoglo.

»Kaj delaš?« ga je začudeno pogledala. »Ali ne vidiš, da ni nobene zanke?«

»Oh, zanka je, zanka je!« je dejal in zdrknil na čevelj.

Žena je zavpila, otroci so planili s postelj; začeli so ga močiti z jesihom.

»Slabo sem spal!« je vzdihnil na vprašanje, kaj mu je.

»Danes ne moreš v urad!« je razsodila žena ter ga spravila v posteljo. Potokar si je vse dopustil, kakor bi bil otrok. Ko je ostal čez hip sam, je zamrmral:

»Zanka je, o, zanka je!«

2.

Niso vedeli, kako bi mu povedali. Sklicali so zdravniški posvet. V sobi je dišalo po jesihu, muhe so sedale bolniku na lice, da je trudno mahal z roko. Nihče ni vedel, kaj mu prav za prav je. Živčni zdravnik je govoril o živcih, zdravnik za nalezljive bolezni mu je gledal v grlu, če ni davica ali angina, zdravnik za notranje bolezni je trkal in našel, da je nekaj na srcu.

»Mir, mir!« so bili soglasni.

Zato so morali otroci v gozd po borovnice, da je bilo pri hiši tiho, samo žena je hodila zamišljena po kuhinji in slišali so se njeni koraki.

Spet je zazvonilo. Slišal je, kako pridušeno govori žena, kako ji odgovarja razburjeni zvonki glas. Razločil je besede:

»Jaz moram govoriti z njim, za vsako ceno moram govoriti z njim!«

»Če pa zdravniki pravijo, da ne!« je ugovarjala žena. »On še nič ne ve in bi mu razburjenje škodilo.«

»Jaz pa vem, da ve!« se je zgrozil ženski glas.

Potokar je na to planil iz postelje in omahnil na vrata:

»Da, vem, vem!« je kriknil. »Oblak je mrtev. Ustrelil ga je!«

Žena je prebledela, ko je videla moža tako razburjenega v nočni srajci na pragu.

»Kdo ti je povedal?« se je zaletela v prvem presenečenju.

»Izvedel sem!« je dejal. »Gospodična naj toliko počaka, da se oblečem,« je rekel in čez čas mu je sedela nasproti drobna gospodična.

»Jaz sem Metka!«

Ozrla se je in videla ženo v sobi.

»Metka ste! Čudno, da mi je to ime tako prijetno! Ali veste, da ne bi bilo nobeno ime za vas tako blagoglasno?«

»Nič poklonov!« se je otresla deklica. »Nič poklonov. Večkrat sem vas že hotela poiskati na cesti in nekaj mi je dejalo, da sem vas morala danes zjutraj čakati, da bi vas kje uzrla. Potem so povedali, da ste bolni in da ne smete iz sobe.«

Njen glas in njena postava sta bila živo nasprotje njenemu odločnemu nastopu, njeni senci med očmi in globoki gubi na čelu. Ozke ustnice so pričale o nenavadnem, skoraj krutem — ali prav povedano — milo krutem značaju.

Spet se je ozrla po sobi in pogled ji je obvisel na ženi.

»Hotela bi z vami govoriti na samem!« je v zadregi izdabila.

Žena je nejevoljno menila:

»Ne razburjajte ga! Saj vidite, gospodična, da ga ne smete razburjati!«

»Kar mi more povedati, me ne bo razburjalo! Saj vem, kaj vas je pripeljalo!«

Žena se je vdala, ko je videla, kako mož mirno govori. Odšla je, toda gospodična Metka je videla, da je ostala ozka špranja pri vratih odprta, zato se je sklonila in zašepetala. Glas je bil svinčeno hladen in poln groze. Videl je, kako se ji roka rahlo trese, ko je segla po robcu, kakor da se usekuje, in za njim je dahnila, a rezko in odrezano, kot bi sekala:

»Pošilja me. Zaročenka sem: ne smete nikomur povedati!«

»Zato vam ni bilo treba semkaj, vedel sem že prej! Dà, vedel sem že prej!« je prikimal.

»Mislila sem, da boste mogli,« se je pretvarjala na glas s čisto spremenjenim glasom, kakor bi poslušali neznanci, »zdaj pa vidim sama, da ne boste. Če bi mogli čakati dva dni?« je hlinila.

Potokar je razumel. »Saj vidite, da ne morem! Čez nekaj dni pa prav rad! Najnujnejše reči lahko počakajo tri dni!«

»Potem sem pa opravila,« je dejala na videz ravnodušno in brezbrizno.

»To bi bili pa prav lahko povedali glasno,« je dejal. »To vendar ni taka tajnost!«

»Če so pa tako naročili!« je segla v roko in v njenih očeh se je za hip utrnil neznan strah in groza. Sklenila je roke kot v molitvi.

»Rada ga imam!« je dahnila. »Ne povejte nikomur!« Oči so se zabliskale v obupni, a neprikriti grožnji.

»Prav, prav!« je dejal. »Čez dva dni!« se je smehljaj glasno.

In je šla. Šele čez čas se je spomnil, da niti ne ve, kako se piše.

Žena je zunaj na hodniku govorila:

»To ste hitro končali, to ste pa hitro končali!«

Bila je radovedna in hotela vedeti, kdo je.

»Naša tipkarica,« se je zasmejal. »Če me ni v uradu, pa pridejo na dom. Neko vabilo...« se je otresel. »Pa misli trapica, da je vse uradna tajnost!«

»Ti pa tvoje uradne tajnosti!« se je našobila.

»Takšen je zakon in naše tipkarice so vse zanesljive.«

Strmel je z razprtimi očmi v strop. Ni ga zmotilo brenčanje muhe, ki se je ulovila na muholovcu, niti ropotanje voza na ulici. Strmel je v strop in dejal:

»Zdaj jo pošilja! Kako ve, da vem zanj jaz, in od kod ta strah, ki ga je prevzel?« Predstavljal si jo je iznova. Vitka, majhne brčice pod nosom, krilo modrikasto, bluza iz tenke bele svile in na vratu drobne rdeče koralde. Ko je govorila, se ji je delala jamica. Vse to mu je ostalo bežno, a neizbrisno v spominu. Toda spominjal se je tudi njenega bleska v očeh, njenega odločnega bleska v zelenkasto svetlih očeh. Spomnil se je, videl jo je dvakrat, trikrat na cestni železnici in enkrat je bil oni visoki mladi fant z njo. Samozavesten, drzen. Rdeč nagelj je imel v gumbnici in brčice pod nosom. Kadil je cigareto in ji pihnil dim v oči. Toda ponoči ga je videl brez brčic in bil je bolj nervozen in manj samozavesten, dasi se mu je rogal. In zdaj mu pošilja sporočilo, kakor je rekel že sam ponoči: »Ne povejte nikomur!«

Potokar se je sključil v postelji od čudne bolečine, ki mu je stisnila srce. »Ne povejte nikomur!«

Predstavljal si je, kaj bi bilo, če bi izrekel svoj sum. Fanta bi prijeli, a njega bi vsak zagovornik lahko odklonil in spoznal, da ni bil pri zdravi pameti. Morda je deklica res bila pri njem, morda pa je bil to samo privid. Zadvomil je, da je ves nestrpen poklical ženo:

»Kaj ti je rekla, ko je stala na pragu?« je dejal in uprl pogled vanjo.

»Nič!« se je zasmejala. »Nič! Kaj naj reče tvoja tipkarica!«

»Nekaj sta govorili!« je dejal. A pri sebi je razpletal: »Torej je bila res tu in ni privid. Ni privid, torej je le res!«

»Kaj praviš?« se je obrnila žena od okna, kjer je pripravljala vodo za kapljice.

»Nič, nič!« je odvrnil. Štel je kvadrate na stropu, toda nenadoma se je sunkoma dvignil in vprašal:

»Kaj in kako je z Oblakom? Nekaj sem čul, a ne vem vsega. Vem samo, da ga je nekdo danes ponoči ob treh umoril, vem, da je bil mlad, visok fant, vem, da so ga odpeljali v bolnišnico... Mlekarica je povedala...«

»Da je umrl, pa še ne veš?« je vprašala žena. »Krogla mu je prebila čelo in šinila pri čeljusti ven. Prizadevali so si kirurgi, da bi ga rešili, a saj veš, preden jih skličeš, traja nekaj ur. Pravijo, da bi ne mogli nič napraviti, če bi bili z vsem pri roki že na mestu. Umrl je in ni mogel povedati, kdo ga je.«

Koliko muke mu je prizadevalo, da se je potajil. Rekel bi bil: »Ne vem sicer imena, a poznam ga in njegova zaročenka Metka je bila pravkar tu.« Toda zaplaval mu je pred očmi Metkin obraz z brčicami, brknilo krilo in rdeče koralde pod vratom. Videl je tisto neznano globoko grozo in iz njenih oči je razbral, da ji je zaročenec grozil, ko jo je poslal k njemu. Samo ni si znal razložiti, kako je morilec vedel, da on ve, in kako se je to moglo zgoditi, da se je v snu prikazal njemu, da ve za dogodek, ki so ga videli samo Oblak, morilec in pa tisti sosed, ki ju je videl na tej samotni cesti in ob taki uri. In zdaj je ta zaročenec grozil tudi njemu. Po njej grozil in ona njemu. Ni mogel pozabiti njene groznje v očeh. Ko blisk mu je šlo po možganih, da bolj grozi njemu, kakor da se boji sam zase. On je že na varnem kje in se mu ni treba bati, medtem ko sta tu dva, ki dobro vesta zanj: zaročenka in on sam.

»Kdaj ga bodo pokopali?« je vprašal.

»Jutri ob štirih!« mu je spregovorila žena.

Tisti trenutek je udarilo skozi okno zvonjenje.

»Zvoni mu!« je dejala. »Toda zvon ima tak glas, da bo odkril morilca. Takrat si ti spal, zdravniki so rekli, da je spanje dobro znamenje. To so rekli že zjutraj, ko je zvonilo. Vsi ljudje vedo, da ga bo policija našla. Ves aparat je na nogah in stikali so za njim po vseh kotih v mestu.«

Zunaj pa so udarjali zvonovi, kot bi bilo to njihovo zadnje zvonjenje in bi se morali pri tem razbiti.

»Jutri ob štirih!« je povlekel. »Jutri ob štirih bom že pokonci!«

V sobo so se vsuli otroci. Pet drobljančkov, ovenčani z zelenimi listi mladega kostanja. Okoli ust črni od borovnic. Najmlajša Lenčka je bila kraljična ter je ukazovala, dve sestrici, Zorka in Ančka, sta ji držali vlečko ter ji stopali ob strani. Eden bratcev je bil kraljevič; toda dogovorili so se, da samo za pol svečanosti, druge pol bo kraljevič drugi. Jedli pa bodo vsi.

Tako je spreved prišel do njegove postelje.

»Rekli so, da moramo priti tiho. In smo prišli tiho! Če kdo miži, ni mrtev. Če kdo spi, še ni mrtev. Ali veš, da smo po poti stopili tudi na Žale? Da bomo videli, kako je, če kdo umre. Videli smo tudi gospoda Oblaka. Nam se je zdelo, da spi, samo čez čelo ima obvezo. In Lenčka je rekla, da bi bilo treba samo obvezo dvigniti, pa bi se zbudil. Ali je res, da bi se zbudil?«

»Ne bi se zbudil!« je zatrdil. »Ne bi se zbudil! Umorjen je!«

»Potem je res, da ne bo nikoli več prišel k nam!«

»Res!« je potrdil. »Res!«

»Potem tudi Nelka ne bo imela več očka!« je silila vanj najmlajša. »Nelka ni nikomur nič naredila, pa ne bo imela več očka!«

»Saj ni treba nič napraviti, a ga vendar nimaš!« je vsevedno odvrnil starejši fantek, že gimnazijec Miklavžek.

»Oh, če bi vedel, kdo je to naredil!« se je razjezil drugi fantek, Matejko iz četrtega razreda. »Na mestu bi šel in povedal. In potem, in potem že vem, kaj bi mu naredil!« je tlesknil z rokami.

»Kaj?« se je sunkoma obrnil v postelji Potokar.

»Kaj? K njemu bi stopil in dejal: Ti si umoril očka, glej, da boš redil Nelko in Jožka!«

»Tako ne gre!« je zmajal z glavo. »Če ga je pa morda nekdo, ki nič nima.«

»Potem mora gledati, da bo kaj imel!« se je oglasila najstarejša, Anica.

»Veš, gledali smo ga v krsti. Meni se je zdelo, da se smehlja. Prav tako se je smehljal, kakor bi vse vedel. Prav tako se je smehljal ko takrat, ko je dejal, naj te pozdravimo.«

»Obvezo je imel čez čelo, kakor bi ga bolela glava, a vendar se je smehljal. Miklavžek je še dejal, da gleda za nami in te pozdravlja!«

Poslušal je otročje ščebetanje in vsaka beseda mu je bila bodalo v srce. Nič ni več poslušal zvonjenja, samo to mu je šlo po glavi: »Jaz sem ga videl in vem zanj. In videl sem Metko, ki je stala pred menoj in me s sklenjenimi rokami rotila. Rotila? Grozila, dā, grozila! A Oblak me pozdravlja!«

Zadrego, ki je nastala, je rešila žena; namignila je otrokom, naj ne bodo preglasni in da bi bilo najbolje, če bi šli iz spalnice.

Popoldne se je oglasil pri Potokarju prijatelj iz pisarne. Gobeždač in môra Gorenc. Da ima nekaj nujnega službenega in mora govoriti. Žena mu je pripovedovala, da je mož bolan in potreben miru, možakar pa se ni dal odgnati in je silil naprej. Da mož lahko ostane v postelji, samo nekaj na kratko. Takoj je vstopil in ni čakal, da bi se žena vrnila.

Potokar je sedel v postelji in podpiral glavo. Videti je bil silno zamišljen. Zdrznil se je, ko je zagledal znani obraz.

»Kaj te je prineslo?« se je nasmehnil, a pri srcu je začutil nepopisno tesnobo. Kdo ve, od kod se je vzela neka težka slutnja, dasi je v službi vsak dan imel opraviti z njim?

»No, kako kaj?« mu je pomolil roko.

»Kako je v uradu?«

»V uradu je vse v redu!« je odgovoril Gorenc.

Sedel je in vrgel klobuk na posteljo.

»Meni se zdi, da nisem bolan. A zdravniki, zdravniki! Zdravniki trde, da moram ostati tri dni v postelji. Da nekaj ni v redu in zato moram čakati, da vidim, ali se razvije ali pa je samo hipna slabost. In zdaj čakam, da se razvije. Pa naj se razvije!« se je smehljajal.

»In prav zdaj, ko bi te potrebovali!« je dejal prijatelj. »Ali imaš svojo beležnico?« je planil.

Potokar se ni mogel spomniti, kje bi jo bil pustil in kje bi jo bil imel. Mučil si je možgane, a vse zaman. Uradno beležnico, v kateri je imel svoje najbolj skrivnostne zapiske.

»Nemogoče, da bi jo bil kje zgubil. Daj sem jopič!« je dejal, pretipal vse žepe, a ni mogel najti. »Zaman je. Izgubil sem jo!«

»In veš, kje so jo našli?«

»V pisarni na mizi! Kvečjemu v pisarni na mizi. Dà, saj se še spominjam. Gledal sem nekaj, še z lečo sem si pomagal, ker sem tako nerazločno napisal.«

»Ne!« je dejal prijatelj. »Stvar so našli ob ranjenem Oblaku. In zdaj si ne vemo razložiti, kaj naj dela tvoja beležnica ob njem?«

Potokar je ostrmel. Za trenutek je lovil sapo od presenečenja. Nastal je tak molk, ki traja samo hip, a pomeni večnost. Nervozno je popravil lase in se z vso silo obrnil.

»Pri ranjenem Oblaku? Kaj naj moja beležnica dela ob ranjenem Oblaku in kdo jo je zanesel tja?«

»Morilec!« mu je mirno, samo po sebi umevno odgovoril prijatelj. »Čisto preprosto: morilec. Imajo o njem že opis! Mlad, visok fant, gladko obrit, sivo oblečen, brez klobuka in z dolgimi lasmi. In si jih je koj ostrigel. Tudi imajo že brivca, ki ga je ostrigel. Obrit, gladko obrit. Vse to vedo. Samo kdo je, ne vedo, in kako je zašla tvoja beležnica tja, ne vedo.«

»Jaz še manj!« je zmajal z glavo Potokar.

»Kdaj si videl beležnico zadnjič? Potem se boš morda spomnil na takega in takega fanta.«

»Kdaj sem jo imel zadnjič? V pisarni. Ležala je na mizi, to še vem, a potem — ne vem, ali sem jo spravil ali je ostala tam nekje med papirji. Mislil sem, da sem jo spravil. Dà, spravil!« je potrdil.

»Spravil, tako spravil, da ti jo je moral nekdo vzeti!«

»Lahko mi jo je vzel kje drugje — na cestni železnici, ko je taka gneča, lahko mimogrede na ulici. Kdor je žepar, bo pač vedel, kje in kdaj je najugodnejše zanj.«

»Nekoga so morali zanimati tvoji zapiski. Morda veš, koga bi zanimali?«

»Zanimali? Zanimajo marsikoga, a nihče nima nič od tega. Vse je v tej beležnici šifrirano. Koristi nima nihče od tega.«

Kakor blisk mu je šlo v mislih, da je bilo v beležki šifrirano tudi ime onega visokega, slokega fanta, ki se ga sedaj ne more spomniti. Če bi videl zapisek, bi točno ugotovil, komu je Metka zaročenka.

Dà, zaročenka! In ta deklica je prišla in rekla, da ne sme povedati nikomur. Čutil je, kako nevidna moč tišči njegov spomin, da ne pride na fantovo ime. In — streslo ga je novo spoznanje: ta deklica je vendar sokriva, sokriva — če drugače ne, ker je prišla in mu ponovila, kar mu je dejal oni že ponoči. Iste besede in isti ukaz! Dà, ni bila želja, bil je ukaz! In Potokar naj se pokori. Kakor bi nekdo stresel žerjavico nanj, se mu je zdelo. Nihče si mu ni upal ukazati, niti predstojnik ne, pa ti pride deklica, deklica z brčicami pod nosom in rezko reče: »Ne povejte nikomur!«

»To ni bila prošnja, to je bil ukaz!« je ugotovil v mislih, ne meneč se za prijatelja, ki je z začudenjem gledal njegov zaskrbljeni obraz.

»Vendar je moralo biti nekaj v beležnici, kar ti dela skrbi?«

»Danes ne moreš vedeti, ali ti kaj in kaj ti dela skrbi!« je odgovoril.

»No, no, to je le bolj preprosto. Čemu si zastavljati vprašanja, ki so jim odgovori jasni? Če je bilo kaj takega v beležnici, kar ni bilo za oči vsakogar — in ti praviš, da si vse šifriral — potem ne razumem kaj in kako. Kvečjemu, da ne veš več, kaj si zabeležil,« je ravnodušno predaval prijatelj. Njegov glas je že postajal učeči glas starega učitelja.

»Zdaj veš vse, kar sem ti hotel povedati. Ne razburjaj se, so rekli, in jaz sem vesel, da sem mogel malo pokramljati s teboj!« se je poslavljal.

Komaj je zaprl vrata za seboj, je Potokar slišal glas žene in glas prijatelja: »Nič mu ni, samo hipna slabost je. V teh letih med štirideset in petdeset!« Potem je zaškrnila kljuka.

Potokar je zamižal in vrgel odejo čez obraz. Rad bi bil zaspal. Toda misel mu je postala bolj živa. Jasno je gledal neko sliko, ki se mu je zdaj pojavila pred očmi. Bila je vila njegovega prijatelja Oblaka, bila je ozka ulica pred njo. Razločno je videl pločnik in dva človeka, razločno je videl neko odprto okno v soseščini, neko goloroko postavo na oknu, potem je videl, da mlajši sloki fant vleče nekaj iz žepa, nato strel. Oblak je omahnil. Na levo je omahnil in nekaj kriknil. Vonj po zažganem smodniku. In potem beležnica, ki je sfrfotala po zraku ob mrliču. Dà, zdaj se je spominjal: videl je vse tako razločno. Potem se je zgrnilo okoli njega in zbudil se je v sobi, ko je onega pahnil skozi vrata. Morda tudi v prividu? Pahnil skozi vrata, ko mu je fant dejal: »Ne povejte!« In je isto ponovila Metka.

Potokar se je zvil od neke neznane bolečine, ki mu je segala v srce. »Moral je vedeti, da je njegovo ime tam, moral je vedeti, da ga imam zapisanega! Kdo naj si razloži, zakaj sem jaz tisti, ki vse to vem in o katerem ve tudi morilec, da vem.«

Ni mogel več strpeti v postelji. Naglo se je oblekel in omahnil na naslanjač. Kakor bi ga bil nekdo podklestil, so mu odrekle noge in roke so mu omahnile ob telesu. Če ne bi bil naslanjač blizu, bi bil omahnil na tla.

»Zakaj sem jaz tisti, ki vse to ve in o katerem ve tudi morilec, da to ve?« se je vpraševal. »In tudi deklice ne poznam, tudi te deklice ne poznam. Morda bi mi ona znala razložiti? Toda kdaj je še komu neznanka obrazložila take stvari? Ni prišla prosit, prišla je grozit, Metka je prišla ukazovat! In nimam moči, da bi se temu čaru ustavil. Da bi zamahnil in bi vsa ta teža izginila, in bi vsaka stvar dobila resnično obliko in resnično vrednost. Tako pa se zdi vse povečano, vse tako, kot bi gledal skozi drobnogled.«

»In vendar je to vse res!« je nazadnje dejal, »vse to je res. Fant je imel mojo beležnico in zaradi te beležnice preživljam jaz zdaj vse to!«

Zavlekel se je k oknu.

Vrt je ležal spokojno pod njim. Nekakšna svečanost je plavala na njem. Hortenzije sredi vrta so bahato vrtele svoje rožnato bele kepe v vetriču, ki je rahlo vlekel čez grede. Nekje je grulila grlica; vse je bilo kakor nedeljsko umito. Pes je rožljajal z verigo; videl je, kako veriga dela vijuge in zanke. In sredi teh vijug je frfotala bela krpa papirja. Posušila se je bila od dežja in frfotala na s peskom posuti stezici. Vedno bolj se mu je motalo v pogledu, nazadnje je zanka ovila papir ter ga potegnila s seboj.

»Beležnica,« je pomislil, »beležnica in zanka! Dà, zaradi te beležnice imam jaz to zanko in beležnica sama je zanka!«

5.

Drugí dan je bil pogreb. Zdravniki so Potokarju strogo prepovedali, da ne sme iz postelje. Njegovo stanje se je poslabšalo. Spal je zelo nemirno in vsak hip se je stresel in planil pokonci. Zdaj je zašel v čudno zamotano ulico, kjer ni bilo drugega izhoda, kakor da je splezal po zidu, a komaj je priplezal po strmi steni, se je na vrhu pokazala neznana žival. Drugič je spet sedel v šoli in izgubil nalogo. Zaman si je dopovedoval, da je vendar že bil celo na univerzi in mu ni treba več hoditi v gimnazijo in pisati nalog. Ni si še od tega opomogel, ko je stal pred oltarjem in čisto neznan ženski obljubljal zakon, dasi mu je nekaj šepetaló, da je vendar že poročen in ima pet otrok. Lahno je zadremal, ko je zopet lezel po vseh štirih bos in v samih hlačah ob jarku, ki ga ni mogel preskočiti, a za njim je divje hlatalo troje popadljivih psóv.

»Kaj je?« je plašno planila žena pokonci, ko je grabil stol ob sebi in udaril po tleh, da je nekaj zaropotalo na tla s stojala sredi sobe.

»Nič, nič!« je odgovarjal. »Stol se mi je prekucnil!«

Zjutraj so prišli spet trije zdravniki in mu po dolgem posvetovanju prepovedali vstati. Dalí so mu mrzle obkladke in neke kapljice.

Potem se je čez dan potuhnil. Obležal je lepo in, če je kdo prišel v sobo, hlinil, da spi. Tako je ždel. Roj muh nad mizo ga je zanimal. Štel jih je, a nikoli ni mogel ugotoviti pravega števila. Kositi se mu ni ljubilo. Gledal je samo, če je vsa obleka pri postelji. In ko je videl, da dekla pospravlja jopič v omaro, je pozorno zasledoval, kam ga nese.

Zdelo se je, da se je vdal. Napravljali so se k pogrebu. Niti malo ni pokazal, kaj namerava. Mirno je gledal, kako so se napravljali otroci, in še dejal jim je, naj pazijo, da jih ne povozi avto. Ženi je dal denar za vse, naj se peljejo. Naj gredo na pokopališče zgodaj, ker bo potem gneča in na tramvaju tesno. Tudi na Žalah bo mnogo ljudi in zato naj si preskrbe ugoden prostor. Na levi strani glavne kapele da bo najbolj ugodno. Tudi dekla lahko gre z njimi, da bo žena laže pazila nanje.

Tako je vse odpravil. Niso še dobro izginili iz hiše, ko je smuknil v obleko in jo mahnil za njimi. Najprej ga je sonce zaščemelo v oči, tudi tramvaj je vozil, kakor bi vozil po neznanem tiru. Vse se mu je zdelo tako sumljivo skrivnostno in tajnostno. Naglo se je peljal do bolnišnice; vedel je, da tam stoje izvoščki. Skočil je iz voza, kakor bi bil ubežen deček, in naglo sedel v avto, naj ga zapelje na Žale.

Na Žalah je bila že velika množica. Ni se zmenil za nikogar. Zgnetel se je v kapelico sv. Andreja, ko se je zdrznil.

V kapeli sta ob mrtvem Oblaku stali dve postavi: mladenič in deklica. Fant vitek, brez brk, ostrizen na golo, deklica v modrikastem krilcu in beli svileni bluzi s koraldami. Kropila sta mrtvega Oblaka, ki je ležal z obvezo čez čelo. Prerinil se je do krste, ko sta pokropila. Takrat mu je šinilo skozi možgane:

»Če morilec stoji ob krsti, mrlič krvavi!«

Toda nič tega. A videl je, da obema drhti roka z zelenjem v roki. Če bi prav tako ne drhtela roka tudi drugim pogrebcom!

»Ne!« si je dejal. »Krivico sem delal! Fant je nemoteno prišel k pogrebu. Krivico sem delal. A čemu je prišla potem Metka?«

Pokropil je in se zdrznil: »Še na licu se vidi: res je padel na levo! Torej sem res vse videl.« Hotel se je obrniti, ko se mu je zdelo, da sliši nekakšen šepet. Šepet, ki je prihajal od nasprotne strani. Iskal je z očmi, iskal z ušesi. Nikogar ni videl, nikogar ni slišal, samo tisti šepet se mu je zdel močnejši. Zdrznil se je, ko se mu je zdelo, da so se zgibale mrliču ustne na smeh.

»Na svidenje! Skrbi, da bo vse v redu! Saj sem te pozdravil!« je slišal; bolj čutil, ko slišal.

»Saj me je pozdravil,« si je mislil, »po otrocih me je pozdravil.«

Prav tisti trenutek je zadel obenj fantov komolec:

Spreletelo ga je kakor čudna iskra; neznan električen udarec mu je omrtvil roko. Videl je, bolj videl, ko čutil, da mu je roka omahnila ob telesu. Prsti so se mu razprli brez najmanjše moči; zdelo se mu je, da to ni njegova roka. Toda prav tako fantu. Videl je, kako je fant strepetal, omahnil, kakor bi se lovil za nevidno ograjo. Kakor bi plahutnil ranjen ptič. Oba sta se sklonila za klobukom, ki sta se jima zakotalila iz rok kot raztrgani žogi med množico.

Trajalo je to samo nekaj trenutkov, a Potokarju je švignilo skozi možgane nenadno spoznanje:

»Boji se, smrtno se boji!«

Fant pa je s preplašenim korakom ulovil oba klobuka ter ves bled in prepaden zašepetal:

»Vse dobro! Metka je povedala. In ne povejte!« je pristavil.

Potokar je bolj videl premikajoče se plašne ustnice, ko pa slišal glas.

»No, ali si?« je vprašala Metka ter potegnila fanta, kakor bi hotela napraviti drugim prostor. »Zdaj pa je vse v redu!« je pomenljivo premerila Potokarja, da je ves omehčan in brez vsake moči sledil njenim ustnicam.

»Ne povejte!« je razbral z njenega drgetajočega obraza, ko je fanta potegnila iz gneče.

Nihče ni mogel razbrati tajnega pogovora, ki je bil med njimi. Niti na misel ne bi prišlo komu, da se pogovarjajo o tako usodnih stvareh. Beseda je bila proseča, a pogled živahne rezke deklice je govoril:

»Ne povedati... ne povedati...«

»Ne bom...« je hotel odgovoriti, a se mu je zavrtilo v glavi in pred očmi so se mu zavrtle in zakrožile krvavordeče iskre.

Preden se je mogel znajti, sta že izginila iz kapele. Ostal je v gneči, ki je rinila v dveh vrstah od izhoda in nazaj. V tej množici je izgubil mladi par izpred oči. Lovil je sapo ter si brisal pot z obraza. Ko se je prerinil na prosto, je srečal svoje. Toliko da ni žena kriknila, ko ga je uzrla, a potem se je znašla in dejala:

»Morda je pa res najbolje, da si prišel.«

Videl je vdovo, videl dva otroka, videl mater in očeta. Srce se mu je krčilo od neznanе bolesti in žalosti, ki ga je obšla. »Če bi bil jaz na tem mestu? — Na svidenje!« mu je rekel Oblak.

Prišel je na prosto. Začele so se pogrebne svečanosti. Toda sredi govora, da je Bog videl zločin in že gre maščevalec za zločincem, se je Potokar ozrl na nasprotno stran in videl fanta, ki je prebledel in nekaj nemirno zašepetal dekletu. Potokarju se je stemnilo pred očmi. Oprijel se je stebra, ki je bil pred njim, nato pa prosil znanca, naj ga podrži in ga pelje do tramvaja. Bila je gneča in ljudje so pozorno sledili govorniku, zato ni nihče zapazil, kdaj sta prišla iz množice; od tu je šel Potokar sam na voz.

Ko je bil sam, si je oddahnil.

Komaj je stopil k oknu, je sprevod zavil z Žal. Cestna železnica je potegnila proti Kolinski tovarni. Doma se je spravil spet v posteljo in se plašno prepričal, ali ni morda koga pod posteljo.

»Na svidenje!« mu je brnelo v duši. »Vse dobro. Metka mi je povedala!«

Med tema dvema stavkoma je nihal ter ni mogel priti do nobene druge misli. »Skrbi, da bo vse v redu!«

»Kako v redu, če molčim, kako v redu, če... In tudi Metka je dejala, da je v redu!...«

Mrzel pot mu je legel na čelo, strepetal je od nepopisnega mraza in svet se mu je začel vrteti, da je videl same iskre okoli sebe. Spet je začutil tisti vonj po smodniku in v ušesih mu je bilo, kakor da je slišal strel.

Našli so ga nezavestnega na obrazu sredi sobe, ko je v roki stiskal podobno svoje družine.

6.

Padal je dež. Potokar se je zbudil zaradi rahlega šumenja, ki je tolklo po napušču. Kaplje so bile ob šipo in polzele po oknu, da je svetloba, ki je sijala s ceste, mežikala na vzglavje. Mokri, blede žarki so kinkali čez zelenje in govorili neko zmešano govorico, ki mu je brnela v glavi.

Opazil je, da se žena ni slekla in da leži nepokrita na postelji. Slišal je globoko dihanje otrok, ki so spali v železnih posteljicah ob vznožju. Najmlajša je bila razbrcala odejo ter kazala gole noge. Bilo je soparno in zatoхло. Soba je imela dve okni in drugo okno je bilo rahlo priprto. Šumenje se je razlegalo od tam.

»Zločinca poznamo in maščevalec je za njim!« se mu je izluščilo iz šumenja. Kakor bi ga nekaj zbodlo. »Maščevalec je za njim!« Nemirno se je vzel na postelji in prisluhnil. Dà, slišal je razločno: »Maščevalec je za njim!« Stopil je k oknu in pogledal na vrt. Nikogar ni bilo. Le dež. Drobne kaplje so šumele in na cesto je pljuskala voda iz zamašene strešne cevi. »Popraviti jo je treba!« si je dejal. Cesta se je svetila v medli motnjavi in hodnik je bil moker. Ni vedel, kaj bi. Pogrnil je najmlajšo in prisluhnil raztrganim besedam Miklavžkovim, ki je nekaj mrmral. »Dà, za to omaro!« mu je šinilo na misel. »Dà, za to omaro je stala!« se je nenadoma zavedel. »Metka z brčicami pod nosom in nekaj namignila.« Radoveden, kaj hoče, je stopil bliže. Nič. Pri omari je visela bela obleka in moder jopič. »Zločinca poznamo in maščevalec gre za njim!«

»Zakaj je nisem ustavil, ko je prišla? Zakaj sem pustil, da me je ona premagala? Ne bom mogel iz njenega začaranega kroga. — ‚Ne povejte nikomur!‘ je rekla. ‚Vse v redu!‘ je ponovila na postajališču.«

Razčlenil je svoja takratna čustva.

»Ne, strah ni bil, usmiljenje ni bilo, oziri niso bili. To je neka neznana sila, ki mi hromi voljo in jezik.« »Skrbi, da bo vse v redu!« mu je dejal mrlič. In nikogar ni, ki bi mu mogel razbiti ta obroč, ki ga vedno bolj stiska in ovija. Kakor bi bil polip objel njegovo srce. Kje je nož, ki bi to razrezal, kje je ogenj, ki bi to prežgal? In nekaj moraš napraviti, da boš premagal, da boš otrešel in ne boš vedno bolj lezel v omotico in zmešnjavo. »Nekaj moraš narediti, nekaj moraš narediti, da boš sam pokazal svojo voljo in otrešel môro, ki se je zagrizla v srce!« mu je prišepetaval neki skrivnosten glas. »Ali boš nekemu povedal, ali boš kaj drugega napravil?«

»Ne morem, ne morem!« se je vrgel nazaj na posteljo. »Metka in njene besede, njen pogled, poln hvaležnosti, njena plaha kretnja, polna groze in strahu. — ‚Vse dobro, povedala sem mu!‘ Plaha kretnja? Njena ukazujoča kretnja, dà, njena grožnja! Doma, dà, a ne na pokopališču!«

Videl je njene preplašene oči, spominjal se je, da ji je spolzela po licu rahla solza, videl je njeno nogo, ki se je vzbela po stopnici. Spominjal se je njenega giba, ko je poskočila čez neko zapreko na pragu v mrtvašnici. Vse to je videl. »Kakor bi bil začaran!« je vzdihnil in poslušal spet kaplje na oknu in cesti, gledal svetlobo motne svetilke in obležal za hip negiben.

»Toda,« si je dejal, »toda nekaj moram napraviti, da bom mogel spet jasno misliti, jasno presoјati in jasno odločiti, kaj je prav in kaj je moja dolžnost. Da se bom izvil iz te zanke, ki se je spletla okoli mene.«

»Kaj, če bi skočil skozi okno?« mu je kakor blisk šinilo v možgane. »Če se ubijem, potem je konec mojega trpljenja, konec moje dolžnosti; če pa ostanem živ, bom jasno videl, kaj in kako. Obvladal bom spet svoje moči!« se je tolažil.

In stopil je res k oknu in odprl še priprto polkno.

Toda v tistem trenutku je začela najmlajša nekaj mrmrati in žena se je zganila.

»Kaj delaš?« je vprašala, ko se je zavedela, da je nekdo pri oknu. Mraz, ki je planil v sobo, jo je zbudil. »Kaj delaš?«

»Nič! V sobi je presoparno!« je dejal.

»Ne smeš hoditi okoli!« je dejala. »Ne smeš hoditi okoli. Zdravniki so hoteli, da bi šel v bolnišnico, toda rekla sem jim, da bom pazila nate. Ne smeš hoditi okoli!«

»Tako!« je dejal, legel nazaj in zastrmel v strop. »Brez vsake moči sem, brez vsake moči sem!« si je dejal. »In zdaj vem, kaj mi je? Oh, ti moj Bog, zdaj vem, kaj mi je!«

Manjši deček je začel nekaj vpiti, žena je prižgala luč. Imeli so modro luč v spalnici, zato so v njeni svetlobi predmeti zadobili posebne obrise. In v teh obrisih je videl, da se neka senca veča v kotu in raste do stropa. Potem se je začela premikati proti postelji. Zavpil je in kazal s prstom v to smer.

»Ali ne vidiš? Raste in sem gre!«

Žena je vsa preplašena priskočila in prižgala veliko luč na stropu. »Vidiš, da ni nič! Saj vidiš, da ni nič!«

Potokar si je potegnil čez oči in zmedeno dejal:

»Dà, res ni nič! A bilo je, bilo — in zdaj se je skrilo za omaro.«

Otroci so se zbudili in starejši deček Miklavžek je odmaknil omaro.

»Nič, nič — nikjer nič!« je šepetal Potokar. »In vendar sem videl, vendar sem videl!«

Ni hotel v posteljo. Da ga bo zadušilo. »Zdaj vem, kaj mi je, zdaj vem, kaj mi je!« je ves obupan tarnal sam pri sebi.

7.

Niso zaspali. Matjažek je čepel ob stolu na pručici ter strmел predse. Zdelo se je, da deček doumeva, kakšna nesreča prihaja v hišo. Žena — vsa iz sebe — je šla kuhat čaj, da bi moža umirila. Najmlajša je tožila, da je ne puste spati, najstarejša pa je spravljala izpod odeje punčko in menila, da mora punčka paziti, da ne oboli.

Potokar je sedel na stolu pri mizi ter z vnemo zasledoval gibanje otrok. Zdelo se mu je, da vsi nekaj pripravljajo zoper njega, zdelo se mu je, da vsi vedo, kakšna nadlega je postal, kakšna ovira za njihove igre, za njihove sprehode in njihovo glasno vpitje.

»Igrajmo se!« je dejal Matejko.

»Zdaj je noč!« je odvrnil Miklavžek ter pomenljivo pogledal očeta.

Ko mu je žena prinesla čaj, je hotel udariti po skodelici:

»Zdaj vem vse! Zastrupiti me hočejo!« A roka je pohlevno segla po čaju. Ni imel niti toliko moči, da bi jo zavrnil. Da bi vsaj rekel besedico graje. Kakor bi mu bil izpil nekdo voljo in moč. Videl je ženo in otroke, videl luč, videl kaplje na šipi, videl skodelico s čajem, žlico in krožnik, videl zastor na oknu, videl omaro in postelje, a zraven vsega tega je stalo nekaj, česar ni poznal, kar mu je grozilo in ga vabilo. Vabilo na neko neznano pot. Nihče ni nič rekel, a on je vedel, da mora nekam na neko neznano pot.

Spravili so se spet v posteljo.

Zunaj so zaropotali prvi vozovi mesarjev, ki so šli v klavnico. Zaslišal je skozi okno glasove ljudi, potem drsanje metel. Pometači so začeli svoje jutranje opravilo. Dež je bil ponehal, megla je dahnila na ulico, luči so druga za drugo ugašale. Slišal je, kako sta si voščila dobro jutro neki tovarniški delavec in ugaševalec plinskih luči. Slišal je, kako zaskrbljeno diha žena ob njegovi strani, kako nekaj plašno šepeta otrok, a se ni ozrl. Strmel je predse in ponavljal sam pri sebi:

»Iznebiti se me hočejo, iznebiti se me hočejo, da jim ne bom v napotje.«

Potokarjeva je zjutraj klicala zdravnika, naj mu da kaj za pomirjenje. Saj da ve, zadnje dneve je mnogo delal, zdaj pa potrebuje miru; zato naj mu dajo kaj takega za spanje.

In dali so mu nekaj za spanje. Videl je v zdravnikovi roki majhno tableto, ki mu jo je silil. »Zastrupiti me hočejo! Naj pa me!« je dejal sam pri sebi in vzel. Za dobro uro je že spal. Spal spanje omotenega človeka. Medtem so se dogovarjali, kaj bi z njim.

»Njegovo stanje je tako, da bi se v bolnišnici poslabšalo. Zapreti bi ga morali v zaprto posteljo in to bi lahko nanj vplivalo, da bi pobesnel. Naj poizkusim še doma z njim. Umiriti se mora! To je vse!« je odločno dejala žena.

Potokar se je zganil, zganil in zamahnil z roko.

»Ne tako glasno;« je dejala žena, »slišal nas bo!«

»Ne bo!« je dejal zdravnik. »Zdaj je treba iskati vzrok njegovi bolezni. Ni samo napor, ni samo delo, tu mora biti nekaj drugega, nekaj takega, kar se mu je ,zanohtalo', če hočete primeren izraz. Nekaj mu je leglo v dušo, česar se ne more osvoboditi. Tu ni samo mir, tu je nekaj drugega. Zato bi bila na mestu bolnišnica, da lahko opazujemo!«

»In ga zaprete v posteljo!« se je zgrozila žena. »Nikoli ne odpusti ne nam ne vam! Kakor bi samo čakali, kdaj se ga iznebimo!«

V neki daljni daljavi je Potokar slišal odlomke teh besed. Spal je, toda nanj — je čutil — je legla neka smrtna mōra, ki mu ne pusti premakniti nobenega uda. Vse je ležalo na njem kot mogočna kepa svinca. Spal je, a nekje se je budila še njegova podzavest, ki mu je nosila samo odlomke teh besed in ustvarjala nove predstave in nove šume. Popolnoma nekaj novega in nepoznanega se je motalo v njegovih mislih, motalo in ustvarjalo nov svet, nove obraze in nove, čisto neznane stvari.

Zbudil se je šele opoldne.

Glava mu je sicer bila pijana, toda misel spočita. Jasno in razločno je razumel, da je obolel in da se mora zdraviti. Jasno je razumel, da je potreben miru in da ne sme tuhtati. Toda zdelo se je, da se mu je volja spremenila v misel. Kolikor bolj se je trudil, ne misliti, toliko bolj mu je grebla misel po možganih, in kolikor bolj je vrtala misel po možganih, toliko bolj je bil brez vsake moči. Kakor iz neke nevidne daljave so se povračale misli. In čim bolj se je nagibal dan, tem jasnejše in razločnejše so postajale. Tem večje so bile vse stvari.

Ždel je. In ko so prišli k postelji, se je delal, da spi. Ni mogel prenašati teh vprašujočih pogledov in ne radovednih besed. Zanj je bilo vse radovednost. Zunaj je nekdo na hodniku povpraševal po njem, a so rekli, da spi. Potem so prišli k malici otroci z dvorišča.

»Pst, pst, očka spi! Ali ne vidiš, da očka spi?« je menila Zorka.

»Ali bomo morali biti vedno tako tiho, če očka spi?« je vprašala Ančka.

»Vedno!« je dejal pokroviteljsko Matjažek. »Ali ne vidite, da moramo pomagati mami? Jaz ji bom že pomagal. Če ne bo miru, je rekla mama, bo očka moral v bolnišnico in ga bodo zaprli v posteljo.«

Potokar je ostrmel. Kakor da je nekdo ponovil neke daljne besede. Iz brezobličnosti se je nekaj izmotalo in mu udarilo na uho. Zazdelo se mu je, kakor bi mu vrgel na glavo neko šumno stvar. Zunaj je še vedno čul neko šelestenje in v tem šelestenju je šepetal neki glas: »Kako na svidenje, če te zapro?«

Med navadnim šumenjem v kuhinji, kjer je razločno slišal, da niso zaprli vode, ki je curljala, kjer je slišal vrišč otrok, ki so jim delili malico, kjer je zaropotalo omelo, kjer je zajokala deklica, je slišal tudi plesketanje dežja na cesto, videl skozi okno zeleno majnico in divjo trto, slišal psa, a zraven vsega je slišal bolj z dušo ko z ušesi neki šepetajoči glas: »Kako na svidenje, če te zapro v bolnišnico?«

»Moram paziti nase!« si je dejal. »Moram pokazati, da nisem tako bolan. — Toda beležnica. Kako je prišla beležnica v njegove roke? In ali so kaj našli v beležnici? Vidiš zanko!« se je nasmehnil. »Vidiš zanko! In v to zanko sem se ujel, da ne morem nikamor!«

Našli so ga oblečenega pri mizi. Sedel je in kadir cigareto. Žena je najprej osuplo pogledala, potem se pa nasmejala:

»Zdaj naj kdo reče, da si bolan! Komur diši cigareta, ni bolan!«

Potokar pa je videl, kako prisiljen je njen smeh in kako žalosten njen glas. Z ničimer ni hotel pokazati, da razume, kako je stvar.

»Tako se mi je zahotelo!« se je opravičeval, a pozorno motril njene gube, ki so se ji napravile na čelu te dni, kajti dobro se je spominjal, da jih pred tednom še ni bilo, ker je takrat občudoval njeno lice, njeno mladostno lice, kakor ji je dvoril. »Nič se ti ne pozna, da si poročena in imaš že pet otrok.«

»Pa pokadi, če se ti hoče,« je dejala. Potem je začela plesti jopico za starejšo. »Vidim, da si nas brez potrebe spravil v strah. Saj pravim, ko se odpočiješ, boš spet na mestu. Ali ti je bilo treba toliko delati za prazen nič? Zdaj teče v pisarni brez vsega. Rekli so mi, da si moraš odpočiti!«

»Saj si bom! Samo s tem bom tebi povečal skrb!«

»Nič skrbi! Odpočij si, čez dva, tri dni boš spet v uradu. Veš, ko si spal, je bil tu dr. Valjavec. Zanimal se je za tvoje zdravje in naročil, naj te pozdravim!«

»Nič drugega?« je vprašal. Dr. Valjavec je bil sodnik. Prijatelja sta bila, zato ni nikomur padlo na um, da bi moglo biti še kaj drugega. Njemu pa je zalebdela pred očmi beležnica. Beležnica, ki je imela tudi ime morilčevo. Beležnica, ki se je blestela v pasji verigi. Ni še prišel misli do konca, ko je spet zaslišal v kuhinji Matjažka, ki je dejal:

»Mirni moramo biti, ker bi očka sicer moral v zaprto posteljo!«

»Naj pa gre!« je menil Matejko. »Potem se bomo lahko igrali!«

Sprehodil se je po sobi, vrgel ogorek v peč in nato nenadoma dejal:

»Ali niso zdravniki rekli, da bi moral v bolnišnico?«

»Če boš slabši!« je z navideznim mirom rekla žena.

»Potem pa ne bom slabši!« se je nasmejal.

Potokar je stopil na ulico. Dež je s silo pršel in mokra hrvatska burja je brila okoli voglov. Tako žalostnega vremena že dolgo ni bilo. Ljudje so se v juliju zavijali v plašče in obračali dežnike. Ženske, ki so jim bile nogavice mokre na mečih, so si plaho lovile krila. Cestna železnica je zvonila in cvilila na ovin-kih. Na postajališčih so čakali ljudje in se naglo gnetli, ko je prizvonila okoli vogla. Na blatnih hodnikih so se blestele sive luže in ljudje so cepetali v mokroti in pišu mimo. Drevesa so se klavrno vila v vetru in vrtno grmičevje se je zdelo, da se stiska v kotih pred brezumnim vremenom.

Potokar se je peljal s cestno železnico k svojemu prijatelju dr. Valjavcu. V gneči so se ljudje zadirčno in neprijazno pehali naprej; ozračje je smrdelo po izparini. Potokarju je nasproti stala stara ženica, ki ji je smrdelo iz ust, da je stikal za robcem. Medtem je voz nenadoma obstal. Zaradi naglega postanka so se ljudje zagnali naprej in neka ženska je začela zmerjati, da ji je nekdo stopil na kurje oko.

»Pa ga doma pustite, čemu ga vlačite s seboj!« je bil debel odgovor.

Ljudje so se smejali in se ozrli po trebušastem možu, ki se je gugal sredi voza. »Dedec sitni!« je zapihala ženska.

»Pa na svidenje!« je zavpil, ko se je prerival proti izhodu. »Na svidenje!« Potokarju se je zdelo, da ga je možakar pogledal in mu prijazno pokimal. Na postaji je vstopila deklica.

»Metka!« je šinilo Potokarju skozi možgane. »Metka!« si je dejal.

Pririnila se je k njemu.

»Oprostite, vedela sem, da pridete in sem čakala. Bom tudi povedala, kako sem izvedela. Morda se spominjate nekoga na kolesu, ko ste čakali na voglu; ta mi je povedal. Videl vas je slučajno in mi povedal. Nekoč sem rekla, da bi vas rada videla, pa se je spomnil. In ker je slučajno videl mene, mi je povedal. Nič skrivnostnega in nič začaranega. Vse samo slučajno. Ali veste, da je slučajno prišla v roke vaša beležnica? Izvedeli smo, da je vaša, šele danes, ko je dr. Valjavec hotel k vam. Jaz sem hotela samo izvedeti,« je zašepetala, »če je bilo ime v njej. Pravi, da je moralo biti!«

»Bilo!« ji je brez moči odgovoril, dasi je trdno imel na jeziku: »Kaj vam to mar?«

Prebledela je:

»To sem hotela izvedeti, samo to! Na svidenje!« se je rinila k vratom.

Potokar pa se je potisnil za njo. Spoznal je, da ji mora pojasniti:

»Bilo, toda šifrirano in nihče drugi ne zna prebrati.«

Ujel je njen pogled, ki se je bliskoma spremenil iz obupnega in potrtega v radostnega. »Dà,« je dejal, »nihče, ker teh zapiskov nisem pisal za druge.«

»Hvala lepa!« se je nasmehnila. Nihče ne bi bil uganil, da je mogoče kaj posebnega za tem nasmehom. »Na svidenje!« je zaklicala ravnodušno, ko je strmel za njo. »Na svidenje!«

Potokarja je glas zamrazil. Čutil je, kako mu leze v srce ledeno mrzel občutek. Njen srebrno zvonki glas je imel neko tajno, bronasto primes, ki ga je navdajala z grozo in zono.

»Na svidenje!«

Pred kavarno Evropo je stal na pločniku prodajalec časopisov. »Slovenec!« je vpil, »Jutro! Zadnje novice! Morilca že imajo!«

Streslo ga je. Naglo je kupil časopis in v njem je bila slika mladega moža in pod njim napis, da so ga ujeli, ko se je na dan umora hotel odpeljati iz mesta. »Pa se mu ni posrečilo. Prijeli so ga. On trdi, da je bil v Novem mestu in da se je šele tisto jutro, ko je bil Oblak že mrtev, pripeljal v Ljubljano. Vsak morilec se tako izgovarja. Toda nihče ne ve, da bi bil v Novem mestu, in prijavljen tudi ni bil nikjer. Imela sta z rajnkim neki obračun in tako ga je počakal in šel z njim.« — Tako so pisali časopisi. »Drugo pa zaradi preiskave molčijo.«

Ljudje so se trgali za liste. Na obrazih se jim je videlo, kako so si oddahnili. Živahno so obravnavali in kljub burji in pišu stali na pločniku in mahali z rokami ter živahno blebetali. »Saj sem vedel, da se mora iskati med njegovimi znanci!« je vpil rdečeličen možakar. »In vidiš, to so koj zadeli!«

»Dà!« si je dejal Potokar. »Med znanci je, toda zadeli niso!« je skoraj škodoželjno pristavil. Toliko da ni zinil na glas. Zaokrenil je dežnik proti pišu in jo mahnil proti sodišču. Kje je Valjavec, je dobro vedel. Na vratih ga je pozdravil vratar kot starega znanca, saj je imel večkrat opravka na sodnji. Tudi njemu se je na obrazu videla neka radost.

»Kljanzam se, gospod svetnik!« je dejal — tisti nepotrebni »j« še z večjim poudarkom, da se vidi, kako je izobražen. Za izobraženosti voljo je nosil tudi naočnike, da so mu stranke pravile: »gospod doktor sodnik!« — »Pa ga imajo!« je prikimal domače. »Pa ga imajo! Celo videl sem, ko so ga pripeljali.«

Potokar je zastrmel.

»Če so nedolžnega zaprli, je moja dolžnost, da odkrijem pravega!« si je dejal. »Odkril bom pravega, samo da pridem do beležnice.«

Dr. Valjavec je sedel za mizo, na kateri so bili nakopičeni neki spisi.

»Ali so povedali, da sem te že iskal?« je začel po navadnih pozdravih.

»Povedali!« je prikimal.

»Torej, da se ne bova mudila! Ali poznaš to beležnico?«

»Moja je!«

»In ti si bil takrat doma, ko se je izvršil umor?«

»Doma!« je potrdil.

»Kako je potem prišla beležnica k mrliču?«

»Morilec jo je imel!« je dejal.

»Kako je mogel priti do nje?«

»Lahko. V pisarni sem jo moral imeti na mizi. Tam jo je vzel. Ali jo je pa našel.«

»Kako je prišla k mrliču?«

»Sam ne vem, kako je zašla!«

Potokar je segel po nji, naglo pobrskal in našel šifro.

»Dà, ime je šifrirano!« je pomislil. »Veš, zapiske sem si delal, da nisem pozabil. Ali se ti še ni zgodilo, da ti je sredi sprehoda, med kosilom ali kje prišlo nekaj na misel? In da nisem pozabil, sem naglo zapisal.«

»In veš, veš,« je nazadnje dr. Valjavec preložil spis na mizi, »ti sam veš, da bi te moral dati aretirati. Oprosti, dati aretirati! In še močnejši sum je, da veš nekaj o stvari, ker si nato obolel. Ali ni morda izvršil po tvojem naročilu?« se je nasmehnil. »Kaj naj bi sicer delala tvoja beležnica pri njem? Beležnica

je videti šifrirana. Prav. Torej ne moremo razbrati brez tvoje pomoči. Mi pa bi morali vedeti njeno vsebino. Vse to bi lahko naredili. A poznamo te. Če bi te ne poznali! Oblak je bil vendar tvoj prijatelj.«

»In onega tudi!« mu je švignilo v misli. Ledenomrzla zona ga je spreletela, hladen znoj mu je spreletel čelo. »In onega tudi... in onega tudi...«

»Morali bi te dati aretirati, a ne bomo. Poznamo te! In ubežiš nam tudi ne!« se je smehljaj dr. Valjavec.

»Pa vendar ne mislite... pa vendar ne mislite...«

»Saj nič ne mislimo!« ga je tolažil, ko je videl, kako se ves trese in kako drgeta. »Posebno sedaj ne, ko vidimo, kako si bolan. To sem omenil tako mimogrede, ker poznaš postopnik, ker veš, koliko pameti je treba, da ne napraviš po črki kakšne neumnosti. — Samo, ko bi vedeli za morilčevo ime! Tebi pade včasih pametna na misel: kako bi prišli do imena, da ne bo treba zapreti pol Ljubljane in se bo krivec kljub temu še sprehajal prost?...« se je zasmel.

»Ime!« se je stresel. »Samo ime...« je lovil sapo, ker ga je hotelo nekaj zadušiti. »Ime... ime...«

»No, no!« ga je tolažil prijatelj. »Bolani si še. Dà, ozdravi, ozdravi, potem...«

»Potem... ime...«

Hotel je že povedati ime, a nekaj mu je zadrnilo grlo. Nekaj, česar ni razumel. Kakor bi ga tiščalo za goltanec. Kakor bi mu nekaj ohromilo jezik in možgane. Otrpnila je misel in beseda. Môra, môra! Saj se je davil, da bi zinil. A nič, nič! In če bi šlo za življenje! Mrtev mu je bil jezik, hroma beseda. Čutil je v daljni motnjavi svoj glas. Lovil je besedo, kot bi se potapljal in lovil zrak. A ni mogel iz sebe spraviti niti grča. Ni mogel. Vse se mu je vrtelo in plavalo pred očmi. Nič, nič, nič!

»Zdaj vem tudi za njegovo ime!« mu je ledeno šlo skozi možgane. »Dà, vem za ime!«

Padal je že mrak. Potokar je šel mimo hotela Union, ko se je zdrznil. Na vratih v hotel je stal mladenič, ki mu je zdaj vedel ime. Stal je in malomarno buljil na ulico. Dà, on! Stal je v svetlem plašču in drobno palico v roki. Nocoj je imel na glavi klobuk, potisnjen na oči. Buljil je na ulico in nekaj oprezoval. Zastrmel je vanj; mladenič se je stresel ter stopil naprej. Njegov glas je bil le bolno jecljanje in golo šepetanje. Videl je, kako se mu šibijo kolena.

»Moral sem počakati. Dà, počakati! Vam je uganka beležnica! Nič uganka. Padla vam je na cestni železnici. Jaz poberem vse, kar mislim, da je važno. — Dà, vem: bili ste pri dr. Valjavcu, vem, pokazal vam je beležnico. Vem. Moje ime je v njej, vem; šifrirano je. Vem. Torej ostane tajno, če molčite vi! To sem hotel reči! Na svidenje!« je dejal in izginil v Frančiškansko ulico.

Potokar je strmel za njim ter ponavljal ono strašno besedo: »Na svidenje!« In v nosu je začutil znani vonj po gorečem smodniku.

»Zdaj sem v zanki!«

Zaneslo ga je v kavarno. Sedel je na svoje običajno mesto, ko se je k njemu primaknil prijatelj Gorenc.

»Pa so rekli, da boš dolgo bolan. Zdaj pa vidim, da nič ne vedo. Kaj tri dni — ali je to kaj, tri dni? Niti odpočiti si ne moreš in naspati se je težko v treh dneh. Morda te je razburila ta smrt? Pa kako razburila, saj si obolel!«

Izkušal se ga je otresti in mu seči v besedo, a Gorenc je bil bolj silen. Vzel je tobačnico iz žepa, potolkel cigareto, »vidiš, zmerom so slabše,« ter vztrajal: »Kaj pa tvoja beležnica? Kako, da si izgubil tisto beležnico? Kje si jo zgubil? Ali...« Natakarkar je vrgel na mizo časopis ter ga prekinil. Gorenc je izgubil nit in pograbil še po tisku smrdeči časopis. »No, vidiš,« se je zakrohotal, »tu še imaš, da so ga zaprli...«

»Bral sem!« mu je segel v besedo.

»In potem si tudi bral, da ne more biti drugi! Ali veš, da so ga izpustili?« se je krohotal. »Prišla je punca, ki jo je bil obiskal v Novem mestu. Da nista niti pomislila na to, da se mora prijaviti. Hoho, pa so se nalimali! Ali veš, da jim privoščim, tem kavkam ošabnim? Kaj kavke? Srake! Srake s tujim perjem, z našim perjem... Ali veš, takrat, ko smo jim morali vse napraviti in vse poiskati, takrat so lahko... Nekoč, veš, pa saj sem najbrž že pravil. Nič ne de, če sem...«

»Saj si pravil!« mu je presekala besedo. »Oprosti, moram iti!«

Odbežal je iz kavarne.

»Pa se je spremenil!« je godrnjal za njim Gorenc.

»Hvala Bogu, nedolžnega pa le niso!« si je vesel, sproščen in olajšan ponavljal Potokar. Kakor da mu je silno breme padlo z ramen.

9.

Prišel je domov. Prešerno je vrgel klobuk na stojalo in tlesknil z rokami.

»Ali se gremo medveda?«

To je bila najbolj priljubljena igra otrokom. Mance, samo da je lovil medved. On je godrnjal in sopihal in nerodno tacal kot medved. Otroci so se skrivali pod mizo, za stoli, bežali čez prevrnjene pručke, ki jih je ‚medved‘ prevračal v svoji ‚nerodnosti‘.

Žena ga je gledala, gledala s solznimi očmi.

»Hvala Bogu, hvala Bogu!« je vzdihovala ter mu pripravljala večerjo. »Dr. Valjavec je dobro vplival nanj,« si je mislila. On je pa lovil razkoračeno, hlačal in nerodno tacal po kuhinji, godrnjal in renčal kot najhujši medved. Ujel je najmlajšo; deklica se je otepala in brcala, začela gristi in praskati. Pogledal ji je v oči in se prestrašil. V malih očeh je plamtelo toliko strahu, da jo je izpustil.

»Ne grem več!« je dejal ter se delal trudnega, ko je omahnil na stol.

»Saj je že tvoja večerja!« je dejala žena. »Mi nismo čakali,« se je opravičevala. Po navadi je mala sedla k njegovi večerji za mizo. Razvajena je bila, da ji je dal sadja. Nocoj se je skrila mami za krilo.

»No, kaj je?« jo je vprašala mama.

»Ko je pa tako grdo renčal!« je dejala.

Smejali so se, a njemu je vendar za trenutek zastala žlica.

»Tako grdo je renčal in tako grdo gledal! Pravi pravcati medved!«

»Ali sem še sedaj medved?« je vprašal, ko ji je nudil hruško.

»Zdaj pa ne več!« je dejala. »Če si že dal meni — saj si bil tudi za druge medved. Še njim daj!« je zinila.

Vse to je bilo zanj, kakor bi se pretrgale črne megle in bi za njimi zasijalo čisto, modro in jasno nebo.

Zdaj je videl vse tako prozorno in jasno, da bi bil mogel razločiti še tako zapleteno skrivnost. Vedel je za vpliv živalskega magnetizma, vedel za vpliv, za fluid druge osebe, za sugestijo, za vpliv lastne osebe na misel in dejanje. Vedel je, kako se otreseš neprijetnega neznanega vpliva. Vse je vedel in videl razločno. »Če si predočim, da je oni dobil mojo beležnico v tramvaju, če vem, da se je mučil, da bi razkril razne skrivnostne črke v njej, če vem, da je imel v žepu beležnico pri orožju, če vem, da jo je nehote v razburjenosti povlekel obenem z revolverjem, če vem, da je moral takrat pomisliti name, ko je streljal, ker se mu je zablistalo, kaj sem mu dejal takrat, ko se je bahal, da je Oblakov prijatelj: „Če bi bilo treba nanj streljati, ste vi med njimi, tak prijatelj ste! Poznam vas. Sebičnež ste!“ — če vse to vem, potem se ne bom čudil zanki, ki se mi je zdela nerešljiva in prezamotana. Hvala Bogu, zdaj je tudi te môre konec. Naj ga iščejo! Če ga najdejo, bom potrdil, da je pravi!«

Tako spokojno je legel spat, da se ni niti prevalil do štirih.

Ob štirih ga je zbudilo kosovo petje. Vedel je: kos stoji na brezi v kotu in njegov glas sega čez vrtove. Oglasil se je pes na vrtu. Potem je slišal biti uro. Zateglo in bronasto je bila štiri četrti, potem štiri ostre udarce, nato še bolj zamolkle štiri. V Šenklavžu je zazvonilo. Pomislil je: kanonik Sušnik bo imel mašo.

Poznal se je: če zdaj ne vstane, se bo valjal po postelji in se zmučil, da ne bo mogel vstati. Narahlo, da ne bi zbudil nikogar, se je opravił in stopil na vrt. Vrtnice so otresale roso. Njih vonj ga je prevzemal, da je hodil ob njih ter vonjal. Rahla megla, ki leži v Ljubljani po dežju in oznanja lepo vreme, je skrivnostno begala nad gredicami. »Oho!« si je dejal, »por je tudi že odvrigel svoj klobuk. Kakor bi bil čas, ko začne vse odmetavati. Odvržeš tesne misli vsiljivke, odvržeš jopič, odvrže por klobuk. Tam je še eden kot zakasnel pijanec. Klobuk po strani in prešerno gleda po gologlavih sosedih.« Začelo je zvoniti pri Sv. Jožefu. Železen zvon je zamolklo bil v zraku. »Nič ni več pristnega!« je pomislil na železo. »Saj jaz tudi nisem več pristen. Če bi mislil, kakor misli naravni človek, me ne bi premagala ženska beseda. »Ne povejte!« In jaz ne bom. Ne, ne morem. To ni nemoč. Jaz ne bom, ker nočem. Zdaj je nedolžni izpuščen in naj iščejo pravega. In kako moreš biti prepričan, da je res pravi? Ali ni morda res samo privid? Ali se samo ne zdi? Ali se moreš zanesti na čute? Na čute, ki jih je človek zanemaril in nima več zanesljivega merila, da so resnični? Nimaš pravega merila. Vse se ti samo zdi! — Oho!« je dejal. »Kaj pa izpiti? Če bi se ti samo zdelo, bi moral znati tudi tisto, kar te bodo profesorji vprašali, če ni nič drugega kakor samo tvoja misel!« se je zdrznil. »Slišiš šenklavški zvon, ker veš, da mora zvoniti, slišiš Jožefovega, ker veš, da je prišla ura. Ha!« se je ustavil. »Torej sem, ker mislim!« je rekel tisti filozof, ko je zdvomil sam nad seboj. Radoveden sem, kako bi to označil sedanji psihiater, radoveden, kako cestni pometač.«

In preden se je zavedel, je bil spet v razmišljanju.

Zmotilo ga je zvonjenje pri Šempetru.

»Bog ve, če tudi usekani zvonar Ratajec razmišlja, ali res on zvoní ali se mu samo zdi, da zvoní?« se je zasmel.

Zmotili so ga vrabci, ki so se prepirali in vreščali nad konjskimi figami na cesti.

»Vrabci nič ne mislijo, ali so ali niso ali se samo dozdeva, da so, ali je vse relativno ali...«

Za trenutek je postal.

Po cesti je šla Oblakova z otrokoma. Nesli so šop svežih rož. Črno oblečeni, zamišljeni in turobni. Na voglu so počakali na cestno železnico, ki je že cvilila nekje na ovinkasti cesti. Kakor bi ga bilo nekaj sunilo v srce. Zdelo se mu je, da je kos prislunil in počakal, vrabci so zleteli pod straž, samo pes je zalajal pod brezo ter se zagnal proti neznanemu sovražniku. Potokar je gledal to žalostno sliko ter se stresel.

»Ali nimajo ti pravice, da izvedo za zločinca?« mu je pretreslo ude. »Če drugi ne, žena in otroci imajo pravico, da se zločin kaznuje. In če nekaj veš in nekaj sumiš, ali jim ne delaš krivice, če molčiš?«

To vprašanje se mu je zarilo v srce, kakor bi ga bil zbadel z žarečo iglo.

»Kaj mi torej preostaja? — Da grem morda in rečem: Tako in tako!«

Vdova in otroci so sedli na voz, ki pelje na Žale.

»Tako zgodaj?« se je začudil sam pri sebi.

»Torej tudi vdova ne more spati. In da se je otresla groze, ki ji polni dušo, je poklicala otroke, da gredo z njo. Otroke je poklicala, ker otroci spijo. Dà, otroci spijo! Tudi moji spijo! In prav tako bi moja žena šla na pokopališče v zgodnji uri, ker ne bi mogla spati. In otroke bi vzela s seboj, ker bi jo bilo groza same.« — Spomnil se je ženske, ki je budila dvomesečnega otroka, ker ni mogla spati, ko je mož padel v Galiciji. Otrok ji je umrl in rekli so, da zato, ker ni spal. »Vzela bi jih s seboj, ker ne bi mogla sama.«

Ves je trepetal ob tej misli. Predstavljal si je najmlajšo, ki tako srčkano spi, je rekla sosedu, ko jo je našla spečo sredi grede in so jo iskali vsepovsod. In snoči je videl v teh očeh nepopisno grozo pred namišljenim medvedom.

Šele zdaj si je mogel dobro predstaviti njen zbegani in plašni pogled.

»Pravico imajo, da izvedo!« je nazadnje razsodil. »In ta pravica me odvezuje od besede! Dà, odvezuje me od besede!« je ponovil trmasto. »Smrt ne pozna besede, zločin ne pozna dane besede; zločinec se je izobčil od človeške krvi, se je izobčil sam iz človeškega občestva. Kdor je moril, nima več pravice do besede. Dà, do besede! Življenje plačaš samo z življenjem. In če si zločinec, nimaš več pravice braniti svoje življenje. Umor je umor, zločin je zločin! Dà, zločin je zločin,« je dejal ves trd ob misli, ki se mu je porodila. »Vidiš, to je voz na zanki!«

K zajtrku je prinesel rož. Zdel se je miren in vesel. »Dà, tu je voz na zanki in jaz sem dolžan, da ga odvežem!« si je dejal še po stopnicah. Žena se je začudila, ker redko se je zgodilo, da bi bil mislil na cvetje. Za cvetje ni imel pravega smisla in se ni zmenil za skrite ženske želje. Danes je prinesel in izročil ženi. »Vidiš, da včasih vidim tudi rože!« ji je dejal. »Dà, včasih vidim tudi rože in ne samo trnje. — Zdaj mi povej, kaj napraviš, če vidiš voz na zanki?« se je zasmel. »Ali ga odvežeš ali strgaš?«

Žena je obstala nepremično, ker ni vedela, kako naj si razloži vprašanje.

»Danes sem gledal voz na vrtu in pomislil, ali naj ga presečem ali odvežem?«

»Odveži ga ali preseči!« mu je dejala ter ga pozorno gledala. Gledala je, kam merijo ta vprašanja in kaj naj sodi o moževem zdravju.

»Potem naj mi otroci odvežejo!« se je skrtil, ker je videl njeno oprezujočo misel, in ponudil zamotano vrvico, ki jo je pobral na stezici.

»Kako človeka prestrašiš s takim vprašanjem!« se je nasmehnila. »Menila sem, da imaš večje težave!«

Odpravljaj se je v urad.

»Prav gotovo bom danes prišel domov prej, ker bom še hlinil, da sem bolan!«

»Saj se ti ne bo treba hliniti! Ali moraš toliko delati?«

»Če pa ženske ne razumete.«

Vzel je aktovko in se poslovil. Izredno dolgo se je mudil pri poslavljanju, pogledal vse otroke, najmlajši je še popravil odejo in zglavje, gimnazijcu je vzel knjigo, ki je ležala na blazini. Fant je imel to navado, da je skrivaj bral v postelji. Ančki je še preložil njeno punčko in ženi je dal iz vaze vrtnico.

»Da boš bolj mislila name!«

»Kakor da ne bi dovolj!« se mu je žena nasmejala.

Potokar je šel. Uredil si je bil čas, kdaj bo podpisoval, kdaj in do kdaj bo sprejemal stranke. Vse. Kdaj bo telefoniral »Telefoniral?« se je stresel. »Dr. Valjavcu moram sporočiti, moram sporočiti. Vdova in otroci imajo pravico!« si je dejal, ko je stopal v voz, ki je pricvilil in prizvonil okoli vogla.

Pri pošti ga je pocukala za rokav Metka.

Vztrepetal je ob njenem dotiku.

»Pojdite in povejte mu!« je dejala vsa iz sebe. »Pojdite in povejte mu, da nihče ne more prebrati, kar je napisano. Ves trepet. Strah ga je prevzel. In vso noč ni spal. »Če je napisano, bodo prebrali. Boš videla, da bodo prebrali!« Pripeljal se je k meni. Zjutraj navsezgodaj da je videl vdovo in otroke, da je videl vas na vrtu. Gledali da ste te otroke in se zganili. Ali ste res bili na vrtu?«

»Bil!« je potrdil.

»Videl sem vdovo in videl otroke, a njega nisem uzrl.«

»Pa mu zdaj povejte! Kajti trepet. Nekaj mu je zavdalo. Prej tako junaški fant, brez najmanjšega strahu, je zdaj prišel k meni in dejal: »Čakaj ga, v urad bo šel. Pripelji ga!« Trepetal je, trepetal! Prej junaški fant, zdaj kakor ovita cunj! — »Moram slišati iz njegovih ust, da ne more nihče brati, kar je napisal. Nihče. Da ne more niti sam prebrati, kar je napisano!«

»Da bi videli to trepetliko!« je pristavila s strašnim sovraštvom v očeh.

Toda tega ni opazil, tako je bil zatopljen v svoje misli.

»Saj res ne morem prebrati!« Čutil je, kako mu gine vsak odpor. Kakor jagnje ji je sledil.

Čutil je nepremagljivo silo, ki ga je vlekla. Šel je za deklico. Zavila sta mimo »Slona«, zadela v gručo dijakov, ki so hiteli v šolo. Pri Eberlu je videl zakrpano veliko šipo in v oknu namizni pribor. »Bog ve, kdo je ubil šipo?« mu je šinilo na misel in šel. Šel brez najmanjšega odpora.

Metka ga je peljala v Frančiškansko. Tam je stal na pločniku fant. Imel je klobuk na očeh in zmedeno gledal.

»Če je napisano,« je pristopil brez drugega, »potem se lahko prebere; če eden ve, bodo vedeli vsi. Vsi, dà, vsi!« je motovilil z rokami.

Metka pa je za trenutek postala, kakor bi prisluhnila in česa čakala. Sledila je gibom njegovih rok, kakor bi čakala, da seže v žep. Fant se je še bolj zmedel. Nato je naglo sama izvlekla pištolo in zamižala.

Oster strel je povzročil preplah. Nastal je vrvež in križem beg. Križem beganje in krik. Ljudje so se razbežali, kakor bi jih razpihal veter. Ko je fant padel, se je sklonila k njemu.

»Zdaj se ne boš več bal!«

Potokar je zmedeno pijano gledal; zdelo se mu je, da se pogreza svet okoli njega.

»Ta krogla je bila namenjena vam in jaz naj bi vas pripeljala!« je Metka razburjeno in sovražno izvlekla iz fantovega žepa revolver, vrgla se na mrtvega fanta, zagrebla lice njemu na prsi ter planila v krčevit jok. »In tako se je zbal!«

Potokar pa je brez moči zlezl na tla in v nosu je začutil goreči smodnik; ljudje so zmerom bolj drveli skupaj ter se zbirali v gručo okoli njih.

Iz enajste šole med rokovnjače

François Villon, prvi moderni lirik v Evropi (1431—o. 1463)

Anton Debeljak

Pripomnje Villonovim kiticam

Ker je pred cesarjem Jožefom bilo do nove maše vsega vkupe zadosti 10 let učenja, pomeni šaljivi pregovor o 11. šoli na Vrhniki — pošolsko dobo.

Naš pesnik je z 18 leti dosegel zrelostni izpit. Iz te dobe je po vsej priliki *Ballade de Bon Conseil* ali Pametna beseda, ki spominja propovedi. Njegovi vrstniki so resne umotvore, kakršnih je nekaj objavil DS 1943/I, manj cenili kot šegava dela ali celo igrčke kakor naslednji *Rondelček*:

Franjo Pritekel, misli na kopel!
Komaj je stekel Franjo Pritekel,
že se je slekel, v banjo je stopil
Franjo Pritekel.

S svojimi tovariši visokošolci je Villon za šalo zmaknil prodajalcem kak priboljšek, da so si ga privoščili na nočnih krokarijah. A kdor seže po jajcu, bo skoraj po zajcu. Ko je bil 1452 že »maistre ès arts« ali doktor, se je spajdašil z nekaterimi člani »Školjke« (*Coquille*, tatinske družbe, ki je v Podonavskih deželah imela vrstnico: *Prudenten-Orden*, po naše: Red modrecev) in zagrešil vlom kakor tudi uboj v silobranu.

Tako se je potikal po svetu s »školjkarji«, rokovnjači, katerih eden, *Colin de Cayeux*, je kmalu končal na vešalih. Vest mu še ni otopela, kakor priča *Belle Leçon aux Enfants perdus*, t. j. Lep nauk izgubam. Opozarja na velike nevarnosti, ki preže na tatove v Udinem borštu — njih bivališču — in še na to, da ukradeno blago nič ne zaleže.

Villon je mnogo doživel, zato zveni njegov verz prepričljivo. »Villon slika skoraj nevede, pri tem pa nič ne prikriva, ničesar ne opravičuje. Obhaja ga kes, priznava svoje krivice, katerim pa se ne more ubraniti. Prikazuje jih, da bi druge odvrnil od njih. Poznam malokak nauk, krepkejši od *Ballade de bonne doctrine à ceux de mauvaise vie*, Dober nasvet malopridnežem. Norčija se v teh verzih spaja z resnobo, ganotje z roganjem, toga z razuzdanostjo; dražljiva poteza se konča z otožnostjo, občutek za ničevost stvari in stvorov je pomešan z nenadno šegavostjo, ki poveča učinek. A vse